

تحلیل جایگاه داوری در رفع اختلافات قراردادهای تجاری بین المللی اشخاص حقوقی

فاطمه یعقوبی

دانشجوی دکترای حقوق خصوصی دانشگاه آزاد اسلامی واحد سمنان

حمیدرضا نوروزیان

دانشجوی دکترای حقوق عمومی دانشگاه آزاد اسلامی واحد سمنان

(عضو باشگاه پژوهشگران و نخبگان جوان دانشگاه آزاد اسلامی واحد سمنان)

(young researchers and elite chub, semnan branch, Islamic azad university, semnan, iran)

چکیده :

در قراردادهای تجاری بین المللی در خصوص حل و فصل اختلافات نقش داوری، نقشی بسیار مهم و موثر است و در قراردادها و توافقات بین المللی بسیار کارایی زیادی دارد. وقتی که دو طرف یک توافقنامه ی بین المللی در فضای روابط تجاری قرار می گیرند همواره ممکن است که در اجرای تعهدات خود و یا سایر مفاد دیگر آن به مشکلات و اختلافاتی برخورد نمایند این شرکت هایی که با یکدیگر توافق بین المللی منعقد نمودند اگر که بخواهند برای حل اختلاف و مشکلات خود به دادگاه های خارجی مراجعه نمایند به دلیل هزینه های بالای دادرسی و طولانی شدن زمان دادرسی ترجیحشان بر این است که به نهاد دیگری به عنوان داوری مراجعه نمایند. وجود داوری و نقش آن در چنین قراردادهای تجاری بین المللی بدون وضع قانون و مقررات خاصی نیست بلکه قوانین نمونه داوری آنسیترال که به عنوان یک قانون مدرن برای حوزه ی داوری و تجارت بین الملل به کار می رود همواره مورد استفاده طرفین قراردادهای بین المللی و داور این قراردادها می باشد. کشور ایران نیز از قانون مدرن آنسیترال برای ارجاع داوری بین المللی استفاده می کند. هدف از ارائه ی این پژوهش آن است تا به صورت تأکیدی بر جایگاه داوری و نقش آن در قراردادهای تجاری بین المللی اشخاص حقوقی بررسی هایی نماییم و به تحلیل این نهاد پردازیم بدین منظور مقاله ی مذکور را به روش تحلیلی - توصیفی و با استفاده از ابزار کتابخانه ای فراهم نموده ایم. امید است مطالب پیش رو، مطالب مفیدی برای خوانندگان محترم فراهم آورد.

واژگان کلیدی : داوری ، قراردادهای تجاری بین المللی ، اشخاص حقوقی

مقدمه :

کشورها همواره با اصلاح و مدرن سازی قوانین و مقررات خود برای تحقق این قانون داوری در کشور خود تلاش می کنند . بسیاری از کشورهای دیگر همواره در صدد اصلاح قوانین خود هستند و می خواهند که قوانین خود را اصلاح و به روز نمایند و برخی از کشورها قواعد

خود را از قانون نمونه داوری تجاری بین المللی آنسیترال برگرفته اند . در این بین برخی از کشورها بر مبنای استفاده از این قانون آنسیترال سیستم های خود را به دو صورت تقسیم بندی نموده اند ؛ برخی از کشورها سیستم واحد دارند که منظور از سیستم واحد آن است که هم بر داوری های داخلی و هم بر داوری های بین المللی یک قانون حاکم وجود دارد ولی از طرف دیگر برخی از کشورها سیستم دوگانه دارند بدین منظور که برای داوری های داخلی و برای داوری های بین المللی قواعد جداگانه ای وضع و تدوین نموده اند .

در کشور ایران هنگامی که در سال ۱۳۷۶ قانون داوری تجاری بین المللی تصویب شد نقطه ی عطفی در زمینه ی وضع مقررات داوری بین المللی بود . به این دلیل که با وضع این قانون در نظام حقوقی ایران ، رژیم حقوقی جداگانه ای بر داوری های بین المللی به وجود آمد . تا قبل از اینکه در ایران این قانون وضع شود تنها قانون ناظر بر داوری ، قانون داوری آیین دادرسی مدنی بود اما بعد از آنکه در سال ۱۳۷۶ قانون داوری تجاری بین المللی به تصویب رسید نظام حقوقی ایران در خصوص داوری سیستم دوگانه ای را پیش گرفت بدین منظور که برای داوری های داخلی مطابق با قانون آیین دادرسی مدنی عمل می نمود و برای داوری های بین المللی مطابق با قانون داوری تجاری بین المللی عمل می نمود . امروزه از اینکه از روش های مسالمت آمیز حل و فصل اختلافات استفاده می نمایند گسترش بسیاری یافته و در خصوص زمان و هزینه نیز به هر حال برای طرفین قرارداد صرفه جویی صورت بگیرد .

مفهوم داوری :

راه و رسم داوری که شیوه ای جهت حل و فصل اختلافات توسط یک یا چند شخص به عنوان داور یا داوران است ، روشی غیر قضایی می باشد و اگر بخواهیم سابقه ی تاریخی این روش را مورد بررسی قرار دهیم به سابقه ای طولانی می رسیم . این طولانی بودن پیشینه ی این روش تا جایی است که برخی از افراد این روش از داوری را سابق بر حل و فصل دعاوی یعنی دادگاه های دولتی دانسته اند .

در عصر حاضر اکثر فعالان اقتصادی به دنبال این هستند تا از طریق ارجاع به داوری به حل و فصل اختلافات خود بپردازند . طولانی شدن زمان دادرسی ، صرف هزینه های گزاف برای دادرسی در دادگاه های قضایی از عمده ترین مواردی است که باعث شده تا فعالان و تجار جهانی به داوری روی آورند . این مسئله در تجارت بین الملل تبدیل به یک عرف جهانی شده و نظری مخالف با آن تقریباً غیرقابل پذیرش و نامعقول تلقی می شود .

استفاده از روش داوری در کنار مزایای مفید و مثبتی که دارد ، معایبی هم به همراه دارد به این صورت که روابط طرفین قراردادهای تجاری بین المللی که عموماً سرمایه گذاری های بالا و زیادی دارند در عرصه داوری و تقابلی که با یکدیگر قرار می گیرند در معرض نابودی قرار می گیرند که این امری بسیار خطرناک می باشد و احتمال از بین رفتن مشارکت و همکاری های دیگری بین طرفین قرارداد را از بین خواهد برد . از همین رو به این نتیجه می رسیم که روش داوری و استفاده از آن علاوه بر آنکه مزایای مفیدی با خود به همراه دارد به جهت خصیصه تقابلی بودن آن نمی تواند کمکی به استمرار و استقرار رابطه ی طرفین تجاری قراردادی بین المللی بکند .

حل و فصل اختلافات بین المللی :

در نظام حقوقی ایران سیستم داوری به دو صورت داوری داخلی و داوری خارجی صورت می گیرد که این دو نظام ، نظام داوری جداگانه ای هستند . مطابق با ماده ی ۱ قانون داوری تجاری بین المللی مصوب ۱۳۷۶ ، در خصوص داوری بین المللی اینگونه تعریف شده است که : " داوری بین المللی عبارت است از اینکه یکی از طرفین در زمان انعقاد موافقتنامه داوری بموجب قوانین ایران ، تبعه ایران نباشد بنابراین در داوری های داخلی کماکان باب هفتم قانون آیین دادرسی مدنی حاکم است . "

طبق ماده ۴۸۳ از قانون جدید آیین دادرسی مدنی ، و با در نظر داشتن ماده ۴۸۸ همان قانون هرگاه داوران توانایی و اختیار صلح را داشته باشند ، صلح نامه ای که به امضای داوران رسیده باشد باید ظرف ۲۰ روز اجرا شود در غیراینصورت ذینفع می تواند اجرای آن را از دادگاهی که دعوا را به داوری ارجاع داده و یا دادگاهی که صلاحیت رسیدگی به اصل دعوا دارد ، درخواست نماید . قانون داوری تجاری بین المللی مطابق با

اسناد معتبر بین‌المللی در زمینه ی داوری " قانون نمونه آنسیترال راجع به داوری تجاری بین‌المللی مورخ ۱۹۸۵ " تهیه شده است ، ماده ۲۸ این قانون اینگونه اذعان می دارد که : " چنانچه طرفین در جریان رسیدگی اختلافات خود را از طریق سازش حل کنند ؛ داور قرار سقوط دعوای داوری را صادر می کند و چنانچه یکی از طرفین تقاضا کند و طرف مقابل اعتراض نکند ، موافقتنامه سازش را به صورت رای داوری مرضی الطرفین با رعایت ماده ۳۰ صادر می کند . "

نکته ی حائز اهمیت و قابل توجه در خصوص قانون نمونه آنسیترال آن است که در خصوص داوری تجاری بین‌المللی نیز مواردی را که توافق میانجیگری قبل از شروع داوری باشد ، مورد حمایت قرار نمی دهد و منظور آن صرفا حل و فصل سازشی است که در جریان داوری صورت گرفته باشد . شرط داوری در قراردادهای تجاری بین‌المللی در زمینه ی حل و فصل اختلافات بین‌المللی بسیار مهم است و نقش و تاثیر زیادی در قراردادهای و توافقات بین‌المللی ایفا می نماید . دو شرکت سرمایه گذاری خارجی و شرکت های تجاری ایران در دو حوزه ی مختلف حقوقی و اقتصادی وارد روابط بین‌المللی و در قالب فعالیت های تجاری بین‌المللی می گردند .

از جنگ جهانی دوم به بعد ، داوری تجاری بین‌المللی به یک صنعت قضایی جهل حل اختلافات بین‌المللی تجاری تبدیل شده است . هنگامی که قرارداد تجاری بین‌المللی منعقد می شود خواه ناخواه پیدایش اختلاف در مفاد و بندهای آن قرارداد و یا حتی در اجرای قرارداد امری حتمی و غیرقابل انکار است . از این رو طرفین قرارداد برای حل و فصل این اختلاف ترجیح می دهند که بدون ورود به دادگاه و دغدغه های زیاد امر دادرسی خودشان اقدام نمایند اما بدیهی است که هیچ موقع خودشان نمی توانند با همدیگر این اختلاف را حل کنند بلکه برای رفع این اختلاف نیاز به شخص ثالث دیگری به عنوان داور هستند .

برای حل اختلاف وجود دو مرجع مهم ؛ داوری و دادگاه اهمیت بسزایی دارد . درخصوص اینکه صلاحیت بین دادگاه و داوری چگونه است سه نظریه مطرح می شوند که عبارتند از : صلاحیت انحصاری دادگاه ، صلاحیت انحصاری داوری در شرایط خاص ، صلاحیت نسبی دادگاه و داوری . که امروزه نظریه سوم طرفداران بیشتری را به خودش اختصاص داده است .

۱- نظریه صلاحیت انحصاری دادگاه :

طرفداران این نظریه بر این عقیده هستند که دادگستری یک مرجع رسمی می باشد و عمدتا به دنبال آن است تا به کلیه ی تظلمات و شکایات عمومی رسیدگی نماید . از این رو این گروه از طرفداران این اعتقاد را دارند که در خصوص حل اختلاف نیز در زمینه ی قراردادهای تجاری باید به دادگاه مراجعه شود .

۲- نظریه صلاحیت نسبی دادگاه و داوری :

نظریه صلاحیت نسبی دادگاه و داوری در واقع نظریه ای است که وضعیت تعدیل شده دو نظریه ی صلاحیت انحصاری دادگاه و صلاحیت انحصاری داوری در شرایط خاص می باشد و این دو نظریه برخلاف دو نظریه گفته شده از اقبال بالایی در نظام حقوقی برخوردار بوده و با استقبال بیشتری روبرو گردیده است. مطابق با این نظر، دادگاه ها صلاحیت عام جهت رسیدگی به کلیه ی اختلافات را دارند و از این حیث مراجعه به این مرجع قضایی در خصوص اختلافات از اهمیت بسزایی برخوردار است اما استثنایی که این نظر بر اصل خود یعنی صلاحیت عام دادگاه ها در نظر گرفته است آن است که هنگامی که توافق طرفین بر مبنای داوری یا مطابق با توافقنامه داوری قرار گیرد لزوما عملکرد دادگاه متوقف می گردد مگر آنکه دادگاه احرار نماید که موافقتنامه داوری نوشته شده باطل بوده و یا غیرقابل اجرا می باشد. در غیر از این موارد گفته شده قاضی مکلف می شود که دعوا را به مرجع داوری جهت حل اختلافات ارجاع دهد.

وجود نظریه صلاحیت نسبی دادگاه و داوری در حقوق بین الملل و برخی کشورها :

نظریه صلاحیت نسبی دادگاه و داوری را در برخی از اسناد بین الملل می بینیم. حتی در این اسناد نیز این نظریه بر این اصل استوار است که چنانچه در مرحله ی استیناف " تجدید نظر خواهی " باز هم طرفین توافقشان بر این بود که به داور رجوع کنند باید دادگاه دادرسی خود را متوقف نماید و طرفین را به داور ارجاع دهد مگر آنکه دادگاه احرار کند موافقتنامه داوری ملغی و غیرقابل اجرا باشد.

مقایسه ی بین روش دادگاه و داوری :

باتوجه به اینکه امروزه عمده ی حقوقدانان طرفدار نظریه ی سوم می باشند و بر این عقیده هستند که اصل بر این است که ابتدائاً دادگاه باید صلاحیت رسیدگی به اختلافات را داشته باشد اما اگر توافق طرفین بر این بود به داوری ارجاع شود به مقایسه ی بین این دو روش در خصوص حل اختلافات می پردازیم و قاعدتا لازم به ذکر است که هریک از روش های گفته شده دارای معایب و مزایایی می باشند. به همین جهت و برای درک عمیق تر مطالب به صورت جداگانه به مطالعه ی مزایا و معایب هر یک از روش های مذکور می پردازیم :

مزایای دادگاه :

- ۱- قضاات دادگاه در خصوص مسائل حکمی و قانونی پیچیده دارای تخصص و علم کافی هستند و در صورت بروز مشکل جهت حل اختلاف می توانند عملکرد بهتری را از خود نشان دهند اما اصولا داوران فاقد چنین وصفی هستند .
- ۲- هنگامی که در هر مرحله از دادرسی در دادگاه ها (از مرحله ی بدوی تا مرحله ی تجدیدنظر) آراییی توسط قضاات صادر گردد در سایر مراحل می توان به این آرای صادر شده استناد نمود و از آنها کمک گرفت این در حالی است که آراییی که داوران صادر می کنند فاقد چنین وصفی می باشند و صرفا در پرونده مربوطه اثر دارند و گرنه ایجاد سابقه نمی کند .
- ۳- قرارها و احکامی که توسط دادگاه ها صادر می شود در همان کشور محل صدور از نظر درجه ی اعتبار و اجرا دارای جایگاه ویژه ای می باشد که در داوری از آن جایگاه برخوردار نیست .

معایب دادگاه :

- ۱- روند رسیدگی در دادگاه به دلیل وجود تشریفات مندرج در آیین دادرسی مدنی مانند تهیه فرم ها ، ارجاع به شعبه ، ابطال تمبر و نیازمند زمان طولانی می باشد .
- ۲- اصولا جلسات رسیدگی در دادگاه باید به صورت علنی باشد مگر اینکه قاضی غیرعلنی بودن جلسه را تشخیص دهد همین علنی بودن جلسات ممکن است باعث شود تا شرکت ها در جلسه مسائل حساس و رموز موفقیت خود را مطرح نمایند و از این منظر آسیب جبران ناپذیری به شرکت وارد آورند .
- ۳- اگر که بموجب رای دادگاه لازم باشد تا اموال محکوم علیه در کشوری دیگر توقیف شود ، جهت اجرای رای مرجع قضایی کشور دیگر همکاری های لازم را نمی کند این در حالی است که در خصوص آرا داوری با کمترین سختی ای در این مسئله روبرو هستیم.
- ۴- هزینه هایی که لازم است جهت امر دادرسی در جلسات دادگاه پرداخت شود به مراتب گران تر از هزینه های داوری می باشد.

مزایای داوری :

- ۱- داوری همچون دادگاه از حمایت های زیاد و گسترده ای برخوردار است .

- ۲- انتخاب داور به نظر و توافق طرفین دعوا بستگی دارد و به خواست آنها هرکسی را که بخواهند می توانند انتخاب کنند .
- ۳- طذفین این قراردادهای می توانند قانون حاکم برماهیت دعوای خود را با نظر داور ، متناسب با موضوع و شرایط حرفه خود قرار دهند .
- ۴- طرفین داوری می توانند خودشان در خصوص آیین داوری ، روش اداره و ارزیابی ادله ؛ راه و رسم و روششان را مشخص نمایند به شرط آنکه ناقص قوانین آمره کشور و در تعارض با آن نباشد .
- ۵- طرفین می توانند با تایید نظر داوران مکان مناسبی را جهت رسیدگی به دعوا و گفتگو در این زمینه به سرانجام برسانند .
- ۶- با استفاده از روش داوری روند رسیدگی و تعیین تکلیف دعوا با سرعت بیشتری انجام می شود .
- ۷- اگر که از روش داوری برای حل اختلافات استفاده شود این مزیت را به همراه دارد که اسرار تجاری شرکت ها از افشا شدن مصون می مانند .
- ۸- داوری باعث می شود تا هم چنان روابط دوستانه بین تجار حفظ گردد و با حفظ این رابطه به حل اختلافات خود اقدام نمایند .
- ۹- هزینه های داوری نسبت به هزینه های دادرسی کمتر و ارزان تر می باشد .
- ۱۰- در داوری ، داوران می توانند علاوه بر تعیین تکلیف در خصوص صدور رای ، نحوه و روش اجرای رای مزبور را نیز به سلیقه ی خودشان مشخص نمایند .
- ۱۱- اگر که محکوم له داوری بخواهد رای داوری را در کشوری دیگر اجرا نماید دولت و دادگاه های آن کشور تمایل بیشتری به اجرای رای مزبور نشان می دهند .
- ۱۲- رای داوری در اکثر مواقع قطعی می باشد مگر در مواردی که طرفین به شکل دیگری توافق کرده باشند .
- ۱۳- اگر که برای حل اختلافات از روش داوری کمک بگیریم یاری کننده ی بزرگی به دادگاه ها می شویم زیرا حجم تراکم پرونده ها در دادگاه بواسطه ی استفاده از داوری کمتر می شود .

معایب داوری :

۱- داوران اصولاً در برابر مسائل و مشکلات پرونده های پیچیده و سخت دارای اطلاعات و علم کافی نمی باشند به همین دلیل است که اگر طرف مقابل به رای صادر شده توسط داور اعتراضی داشته باشد می توان رای آن داور را نقض نمود .

۲- آراییی که داوران صادر می کنند ایجاد سابقه نمی نماید و فقط در پرونده های مربوطه موثر واقع می شوند .

۳- حمایت و طرفداری نمودن از یکی از داوران توسط احدی از طرفین در این حالت بسیار بیشتر می باشد .

نتیجه گیری :

در این پژوهش سعی بر آن داشتیم تا به بررسی جایگاه داوری و نقش آن در حل اختلافات بین اشخاص حقوقی بپردازیم به همین منظور ابتدائاً به ارائه ی تعریفی کلی از داوری پرداختیم و بعد از آن به ارائه ی مطالبی از جهت آشنایی بیشتر با جزئیات این نقش پرداختیم .

نتیجه ی به دست آمده از این تحقیق ما را رهنمون به این مسئله ی مهم پرداخت که با گسترده شدن تجارت و روند سریع صادرات و وارداتی که بین کشورهای مختلف انجام می شود نشان داد که در صورت بروز اختلاف راجع به قرارداد های بین المللی اصل بر این است که به دادگاه مراجعه شود اما اگر که طرفین قرارداد توافق نمودند می توانند برای حل اختلاف خود به اوری مراجعه نمایند . هم داوری و هم دادگاه ها مزایا و معایبی با خود به همراه دارند ولی از آنجایی که اگر از روش داوری استفاده شود مزایای بیشتری با خود به همراه دارد پیشنهاد می شود تا برای حل اختلافات نیز همچنان از این روش استفاده گردد .

روش گفته شده و جایگاه داوری نمی تواند بدون انتقاد باقی بماند عمده انتقادی که می توان به داوری نمود آن است که برای حل اختلافات و مسائل پیچیده تر داوران از علم و اطلاعات کافی برخوردار نیستند و شاید به اشتباه رای را صادر نمایند . از طرفی دیگر، انتقاد دیگری که می توان وارد نمود آن است که چون انتخاب داور برعهده ی طرفین قرار می گیرد احتمال تبانی ، تقلب با آن داور وجود دارد که این مسئله بر خلاف عدالت می باشد .

به هر حال با تمام مسائل و مشکلات و انتقادات گفته شده در خصوص جایگاه و نقش داوری ؛ باز هم به دلیل وجود مزیت هایی از جمله کم هزینه بودن ، فرصت کوتاه جهت حل اختلافات ، وجود داوری و استفاده از آن اهمیت بسزایی دارد .

منابع و مآخذ :

- ۱- اشمیتوف ، کلایو ، حقوق تجارت بین الملل ، جلد ۲ ، ترجمه بهروز اخلاقی و همکاران ، تهران ، سمت ، ۱۳۷۸
- ۲- ایوبی فر ، ف ، چگونه با داوری اختلافات حقوقی خود را حل کنیم ، سخن گستر ، ۱۳۸۴
- ۳- جواد پور ، نغمه ، علوم یزدی ، حمیدرضا ، ابراهیمی ، سید نصرالله ، حل و فصل اختلافات قراردادهای تجاری بین المللی از طریق میانجیگری - داوری با تاکید بر نظام حقوقی ایران ، فصلنامه پژوهش حقوق خصوصی ، شماره ۲۹ ، ۱۳۹۸
- ۴- خزاعی ، حسین ، حقوق تجارت بین الملل - داوری ، جلد ۷ ، تهران ، قانون ، ۱۳۸۶
- ۵- سروی مقدم ، مصطفی ، مقایسه جایگاه دادگاه و داوری در حل اختلافات تجاری بین المللی ، آموزه های حقوق کیفری ، ۱۳۸۹
- ۶- رضایی شورکی ، طیبه ، بررسی جایگاه شرط داوری در قراردادهای تجاری بین المللی در حل و فصل اختلافات بین المللی ، فصلنامه علمی رهیافت های نوین در مطالعات اسلامی ، ۱۴۰۰
- ۷- قانون الحاق ایران به کنوانسیون شناسایی و اجرای احکام داوری خارجی ۱۹۵۸ نیویورک
- ۸- نصیری ، مرتضی ، حقوق تجارت بین المللی در نظام حقوقی ایران ، تهران ، امیرکبیر ، ۱۳۸۳
- ۹- نیکبخت ، حمیدرضا ، داوری تجاری بین المللی " آیین دادرسی " ، تهران ، موسسه مطالعات و پژوهش های بازرگانی ، ۱۳۸۸
- ۱۰- هنری دو وریز ، مترجم : دکتر محسن مجتبی ، داوری تجاری بین المللی ، مجله حقوقی ، شماره ۲۱